

*П.В. Проноза, канд. екон. наук, доц., Ю.Б. Іванов, д-р екон. наук, проф.,
О.М. Колодізєв, канд. екон. наук, доц.,
Харківський національний економічний університет*

**ЗДОБУТКИ І ЗАВДАННЯ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ
НА ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Сфера вищої освіти забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців для розвитку економіки держави і кожного окремого регіону, створює умови закономірного збільшення частки працівників вищої кваліфікації в усіх галузях праці, виконує значну частину науково-дослідної роботи як фундаментальної, так і прикладної. Все це визначає роль вищих навчальних закладів як центрів освіти, розвитку науки і культури.

“Наука – це соціально-значуща сфера і невід’ємна складова загальної людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих знань про природу, суспільство і мислення, яка безперервно розвивається. Основна мета науки – пізнання реально існуючого світу і оптимальна взаємодія з природним середовищем для отримання потрібних суспільству результатів. У самому загальному випадку науку слід вважати складовою частиною культури суспільства і виступає вона як форма суспільної свідомості [1, с. 35].

Наука у вищих навчальних закладах – це найвагоміша складова, що забезпечує існування та розвиток інноваційного потенціалу вищої школи. “Реформувати й спрямувати підготовку студентів згідно з вимогами сучасної економіки – одне з головних завдань, яке стоїть перед Харківським національним економічним університетом і вирішення якого дозволить готувати конкурентоспроможних фахівців,” – так визначив ректор ХНЕУ первинну задачу підготовки кадрів для економіки України.

Для забезпечення цього курсу слід підвищити ефективність реалізації двох складових якості підготовки фахівців, а саме:

- 1) цілеспрямованого відбору абітурієнтів;
- 2) власне процесу підготовки фахівців.

В Харківському національному економічному університеті перша складова забезпечується через відбір молодих людей з високим рівнем креативності та інтелекту незалежно від матеріального становища та місця проживання. Для цього створені профільні класи в базових школах і гімназіях, організовані очні та заочні підготовчі курси, проводяться загальнодержавні олімпіади юних економістів.

Друга складова реалізується через підвищення загального рівня навчальної, методичної, виховної, кадрової та організаційної роботи в університеті за наявності солідної матеріальної бази й розвинутих міжнародних зв’язків.

Високий рівень вищої освіти в регіоні зазнав подальшого удосконалення, головним чином в гуманітарній сфері, що на початок періоду впровадження регіональної стратегії потребувала якісного розвитку. Міжнародні контакти викладачів та студентів зміцнилися шляхом участі України в програмах Європейського Союзу та в інших програмах академічних обмінів та співробітництва. Це стало можливим завдяки наполегливим зусиллям регіональної влади, спрямованим на зміцнення цих контактів через надання фінансової підтримки та заохочення академічних інститутів до участі у передовій світовій науці.

Деякі студенти досягають у науковій діяльності неабияких успіхів, демонструють виняткові здібності. Підвищується престиж аспірантури. Збільшується кількість випускників ВНЗ, які бажають продовжити післядипломну освіту, зростає кількість здобувачів, що прикріплюються до кафедр ВНЗ і готують дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук поза аспірантурою або для здобуття ступеня доктора наук без перебування в докторантурі.

Ректор ХНЕУ професор В.С. Пономаренко багато уваги приділяє вдосконаленню технології поточного і підсумкового контролю знань студентів, проведенню заліків та іспитів, що включає розробку та своєчасне доведення до студентів екзаменаційних завдань і проведення письмових іспитів з усіх дисциплін, що викладаються.

Дбаючи про забезпечення навчального процесу, у вузі впроваджено дистанційні технології, автоматизовані інформаційні джерела, для чого задіяні сервери пошукових систем, електронний бібліотечний каталог, вільний доступ до інформаційних ресурсів Інтернету через внутрішній університетський Інтернет. З метою надання навчальному процесу нової якості нині потрібні нові технології навчання: ділові ігри, тренінги, індивідуальні консультації, дистанційне навчання. Все це повинно робитися негайно для формування у майбутніх фахівців поглядів на розвиток економічних процесів, які відповідають вимогам сучасності.

Вища освіта повинна мати випереджальний характер, орієнтуватися на перспективу розвитку всіх сфер економіки, на розв'язання важливих завдань суспільства. Все це потребує перебудови змісту і форм навчальної роботи.

“Якість освіти – рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом” [9, с. 89]. З точки зору інноваційної педагогіки новою якістю освіти є належна якість не лише навчання, а й виховання, ступінь розвиненості особистості людини, яка навчається, її підготовленості до продовження навчання, самостійного життя.

Одним із важливих заходів для підвищення загального рівня знань, вмінь, навичок випускників є створення умов для поглибленого вивчення іноземних мов. Такий підхід забезпечить готовність майбутніх випускників ВНЗ для всебічної інтеграції в міжнародну спільноту. Сучасні процеси інтеграції в умовах глобалізованого світу висувають перед майбутніми

випускниками ВНЗ вимогу щодо сприймання ними швидко мінливого зовнішнього середовища як суттєву складову особистого способу життя.

Безперечним стає твердження, що "...зміна політики і соціальних пріоритетів у освіти, і, зокрема в незалежній Україні, сформувала принципово нову парадигму освіти та виховання – переходу від виховання громадянина країни до формування громадянина світу, людини відкритої, демократичної і відповідальної, освіченість, культура і мораль якої відповідають складності завдань глобалізованого світу”.

За глибоким переконанням ректора ХНЕУ “..при переході до нового типу суспільства, що базується на економіці знань, виникають нові вимоги до особистості, які обумовлені специфікою колективного створення новітніх знань. Вони формуються у розгалуженій мережі людей, організацій, без урахування внутрішніх і зовнішніх кордонів. Така технологія створення нового інтелектуального продукту обумовлює суспільний характер останнього й вимагає нового підходу до освітньої діяльності, який би забезпечив формування творчої особистості з високим рівнем самоорганізації й моральності” [8].

В сучасному освітньому просторі України відбувається інтенсивне переосмислення цінностей, але, незважаючи на зростання інтересу до інноваційних процесів, до цього часу так і не була створена загальна теорія інноваційних процесів. Розмаїття різних методик і систем так активізувало навчальний процес, що вже вважається непристойним не впроваджувати інновації і не мати своєї концепції розвитку ВНЗ. Як свідчать результати досліджень, в освітянському інноваційному просторі України спостерігається дві тенденції:

- 1) прагнення впроваджувати інновації, майже не турбуючись про якість та рівень їх компетенції у вирішенні проголошених освітньою реформою актуальних проблем і не зосереджуючись на наслідках інтеграції інноваційного продукту з усталеною системою, що більше відповідає природі хаотичного процесу;
- 2) спрямованість на відповідність впроваджуваної інновації стратегічним освітнім завданням, що можливе лише за умов розуміння освітніх цілей, вивчення загальних і суб'єктивних закономірностей перебігу інноваційного освітнього процесу та механізмів управління ним. Останнє маловивчене і недостатньо розроблене для практичного використання.

Інноваційний розвиток – функція спеціальної структури, яка діє поза межами владних органів у співпраці з ними. Тому одним із найважливіших завдань є розробка нормативно-правової бази, яка б уможлиблювала функціонування науково-методичної системи як системи сприяння і підтримки інноваційних процесів в освіті.

Під інноваційним розвитком освіти слід розуміти “...комплекс створених та запроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки факторів та умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу освітньої системи. Такий складний психолого-педагогічний процес вимагає

чітко спланованих системних дій з боку всіх освітянських структур, які в своїй сукупності складають основу інноваційної політики” [9, с. 84].

Оволодіти тією чи іншою елементарною компетенцією особистість може залежно від якості навчально-виховного процесу, власних здібностей і старанності і, таким чином, набути здатності до пізнання. Здібність може бути оцінена за допомогою засобів діагностики. Врешті-решт, оцінити елементарну компетенцію особистості можна через її здатність виконати відповідну роботу або проявити відповідну особливість характеру.

Компетентнісний підхід реалізується тоді, коли навчальні плани або навчальні програми спрямовані на формування життєвих і професійних компетенцій, а організація кадрової, навчально-методичної, наукової, виховної роботи забезпечує це формування, у тому числі через використання діяльнісного принципу, який є невід’ємною частиною цього підходу.

До головного завдання роботи ХНЕУ необхідно віднести реалізацію діяльнісного принципу через систему діагностики якості або ступеня опанування студентом тією чи іншою елементарною компетенцією. Така система практично забезпечує зворотний зв’язок викладачів ланцюга “лектор-асистент” зі студентом і надає можливість оцінити ефективність їхньої спільної роботи з формування комплексу спеціальних компетенцій.

Реальних зусиль від колективів університетів та менеджерів системи освіти і науки України потребують вирішення наступні завдання [7]:

1. Кардинальні зміни у кадровій політиці стосовно високопрофесійної підготовки викладацьких кадрів через підвищення дієвості аспірантури і докторантури як форми поповнення і оновлення професорсько-викладацького складу та необхідної адаптації законодавства і навчально-наукових програм до норм і стандартів Європейського Союзу.
2. Інтенсивний розвиток університетської науки, який сприяє проведенню ґрунтовних наукових досліджень на підставі бюджетної та договірної тематики на відповідній сучасній лабораторно-експериментальній базі для їх проведення.
3. Посилення зв’язків з роботодавцями (впровадження нових підходів до технологій анкетування) для визначення ступеню безпосередньої готовності випускників до ефективної роботи в професійному плані, що є одним із головних критеріїв конкурентоспроможності фахівців. При цьому залишається актуальним питання розширення взаємодії з банківськими установами щодо використання “виробничих технологій” у навчальному процесі та стажування викладачів на відповідних службових посадах.
4. Розвиток міжнародної співпраці університетів як підґрунтя інтеграції в Європейський і міжнародний освітянський простір. Особлива увага повинна приділятися співпраці з міжнародними організаціями, фондами і програмами, серед яких провідне місце належить програмам ЄС (як приклад, відкриття представництва Світового банку в Україні та Європейського Союзу в ХНЕУ; активізація участі ВНЗ в асоціаціях). Позитивним фактом стає стажування студентів і викладачів в Європейських університетах (реалізація магістерських програм подвійного диплому).

5. Освіта протягом життя, як реалізація принципу розвитку та збереження трудового потенціалу на ринку праці.

Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самостійною, самодостатньою особистістю, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями.

Одним із головних завдань ХНЕУ на наступні 3-4 роки є запровадження ІТ-технологій не тільки в навчальний процес, а й у систему управління університетом. Тому були створені *Центр інформаційних технологій* і *Центр персональних навчальних систем*, першочерговим завданням яких є розробка концепції впровадження ІТ-технологій та конкретної програми з розподілом за роками і розрахунком необхідних витрат.

Другим не менш важливим завданням є значне підвищення якості навчального процесу на базі освітніх інноваційних технологій з урахуванням переходу на нові галузеві стандарти та підвищення вимог до практичної підготовки фахівців з огляду на компетентнісний підхід. Тому додатково були створені *Центр освітніх інноваційних технологій* та *Відділ інформації та статистики в навчальному процесі*.

В умовах значного зменшення випускників середньої школи застарілі методи профорієнтаційної та рекламної роботи мають залишитися в минулому. Тому для забезпечення її високого рівня створено *Центр профорієнтаційної роботи з молоддю* та *Прес-центр*. Для більш якісної реалізації ідеї “навчання протягом усього життя”, яка покладена в основу світової освітянської доктрини, створено *Центр заочної та дистанційної освіти* і *Центр післядипломної освіти*.

На стратегічному інтервалі часу необхідно запровадити систему моніторингу трансформації потреб суспільства для уточнення не рідше одного разу на п'ять років освітньо-кваліфікаційної характеристики кожної спеціальності щодо переліку та змісту компетенцій. На основі цих уточнень формувати пропозиції уряду щодо змін у Державному класифікаторі професій ДК 003-95 та інших нормативних документах.

З метою забезпечення підвищення якості освітніх послуг та якомога вищої конкурентоспроможності випускників ХНЕУ необхідно продовжити роботу щодо вдосконалення системи управління якістю підготовки фахівців в університеті, передбачивши:

- системно-діяльнісний підхід щодо формування кінцевої мети підготовки фахівців;
- визначення еталонів якості підготовки фахівців в університеті;
- запровадження нових напрямків розвитку змісту освіти в університеті, створення системи моніторингу її якості, розв'язання проблем підготовки та підвищення кваліфікації викладачів;
- упровадження основної складової реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі – практичної підготовки студентів протягом усього періоду навчання;

- продовжити роботу з удосконалення організації самостійної роботи студента, в тому числі з використанням персональних навчальних систем.

З 2007 р. на базі бібліотеки ХНЕУ працює **Центр інноваційних знань Світового банку в Україні** для надання інформації про Групу Світового банку, проекти, програми, які ним фінансуються. На даний момент до бібліотеки надійшло 328 примірників від Світового банку. До он-лайнових ресурсів Світового банку належать: показники світового розвитку, фінансування глобального розвитку, дані з оцінки рівня бідності й річні звіти щодо наданих Банком кредитних ресурсів. Економічні дослідження за секторами включають макроекономічний аналіз економіки України, аналіз розвитку окремих секторів та інші питання.

На базі бібліотеки ХНЕУ працює **інформаційний центр Європейського Союзу**, основна мета діяльності якого спрямована на: розповсюдження інформації про Європейський Союз і його політику; надання допомоги університетам та дослідницьким центрам Харківської області в навчанні студентів і проведення дослідницької роботи з питань європейської інтеграції; сприяння участі студентів у дебатах з європейських питань. На даний момент до бібліотеки надійшло 49 примірників. Бібліотека отримала статус регіонального інформаційного центру Європейського Союзу.

На даний момент, за інформацією Прес-служби МОН України, в Україні здобувають освіту 44 082 іноземці. Більше половини студентів (30 369 осіб) навчається у п'яти містах України. Так, у Харкові вищу освіту здобувають 12 004 особи, у Києві – 7983, в Одесі – 4 709, у Луганську та Донецьку – 33 40 та 2 333 студенти відповідно. Найбільше представників серед студентів-іноземців – з Китаю (6 258 осіб), Росії (3 886 осіб), Туркменістану (3 823 осіб), Індії (2 852) та Йорданії (2 566 осіб).

Відповідно зі станом на кінець 2008/2009 навчального року у ХНЕУ навчались студенти з 21 країни, серед яких переважно студенти з таких країн: Туркменістан (245 осіб), В'єтнам (63 особи), Китай (40 осіб), Росія (38 осіб). У 2009/2010 навчальному році – чисельність іноземних студентів становила 273 особи, у тому числі переважно з Туркменістану (219 осіб), В'єтнаму (51 особа), Росії (24 осіб), Китаю (23 особи), Малі (23 особи).

Плідне співробітництво з іноземними ВНЗ, організаціями й установами реалізується в низці міжнародних проектів, проведенні конференцій, участі працівників ХНЕУ в різноманітних міжнародних програмах та проектах, які фінансуються урядами провідних іноземних держав. Усе це дає змогу розширювати кордони міжнародної співпраці. Активізовано процес **створення міжнародних магістерських програм “Подвійний диплом”** з університетами Австрії, Польщі та Чехії. Візитною карткою ХНЕУ є спільна франко-українська магістерська програма “Подвійний диплом”, яка продовжує ефективно працювати і передбачає отримання дипломів ХНЕУ та Університету Ліон-2 імені Люм'єра (м. Ліон, Франція).

У 2008 році ХНЕУ став офіційним членом Асоціації економічних університетів Східної Європи та Чорноморського регіону, що надає можливість участі у європейських конференціях і друку статей науковців ХНЕУ у

провідних економічних журналах. 15 січня 2009 р. у м. Брюссель (Бельгія) ХНЕУ було прийнято до складу Європейської асоціації університетів (EUA). Європейська асоціація університетів представляє та підтримує вищі навчальні заклади більш ніж 46 країн світу, допомагаючи їм упроваджувати спільні проекти, проводити наукові дослідження та стежити за новими тенденціями в системі вищої освіти. Ректорат університету підтримує активну співпрацю з наглядовою радою Болонської хартії. У вересні 2008 року ректор відвідав Ювілейну 20-ту конференцію, на якій основну увагу було приділено проблемам інституційної автономії та академічної свободи ВНЗ.

Одним із важливих факторів підвищення ефективності та якості вищої освіти є інтеграція навчальної діяльності й наукових досліджень, що відображається на показниках конкурентоспроможності ВНЗ на європейському та міжнародному ринках освітніх послуг. Відповідно з прийнятою **Програмою прискореного підвищення якості підготовки фахівців у ХНЕУ** відбувається переміщення акцентів з простого відтворення знань на можливість їх ефективного використання на принципово новому рівні.

У якості здобутків ХНЕУ щодо інтеграції у міжнародний освітянський простір можна відзначити:

1. Науково-методичну інтеграцію на базі спільних монографій, навчальних посібників і підручників, підготовлених професорами і провідними викладачами як результат узагальнення і теоретичного обґрунтування напрямків щодо вирішення спільних проблем з іноземними партнерами.
2. Тісну взаємодію ВНЗ з Національною Академією Наук України, безпосередньо з Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України, через механізми залучення його провідних фахівців для керівництва студентами-магістрами при проходженні ними переддипломної практики; підготовки результатів наукових досліджень аспірантів та подальшого захисту їх дисертацій у спеціалізованій раді; проведення рецензування наукових робіт студентів-магістрів, аспірантів та молодих науковців-викладачів безпосередньо співробітникам НАН України.
3. Інтеграцію навчального процесу з Російською Федерацією через організацію і проведення спільних заходів, а саме:
 - участь в учбово-методичному об'єднанні (УМО) РФ з метою координації змісту освітньо-професійних програм (ОПП) з фінансових дисциплін;
 - в межах щорічного українсько-російського симпозиуму (Первый симпозиум “Теория и практика налоговых реформ” (21-23 мая 2009 года) зібрав більш ніж 50 вчених із двох країн, які спеціалізуються з проблем оподаткування і податкової політики);
 - видання спільного російсько-українського підручника для магістрів та монографії [4-5].

Необхідно продовжувати роботу зі створення та розвитку науково-навчально-виробничого центру з інноваційної підготовки фахівців, у рамках якого повинні працювати віртуальні підприємства та організації для виконання

наскрізних лабораторних робіт, проходження навчальних практик або тренінгів. Так, у 2009/2010 навчальному році спільними зусиллями керівництва університету, фахівців-консультантів з ІТ-технологій і колективу кафедри банківської справи впроваджено у навчальний процес підготовки магістрів зі спеціальності 8.050105 “Банківська справа” пілотного Навчального проекту “**ВІРТУАЛЬНИЙ БАНК**” на базі реально функціонуючій автоматизованій банківській системи АКБ “БАЗИС” (АБС “БАЗИС”). Завершено формування проектів ситуаційних завдань, лабораторних робіт і тренінгів за окремими навчальними дисциплінами (*цикл дисциплін професійної підготовки*) та підготовку навчально-методичного забезпечення щодо їх проведення. Студенти мають можливість доступу через мережу Інтернет до серверу (в форматі 24/7 роботи ПК) для виконання індивідуальних лабораторних робіт і проведення комплексного міжпредметного тренінгу.

В процесі теоретичної підготовки майбутніх фахівців фінансового профілю існують певні форми взаємодії ВНЗ з банківськими установами. На наш погляд, найбільш ефективнішими з них є проходження виробничих і переддипломних практик студентами в межах навчального плану підготовки в підрозділах банків, а також використання досвіду фахівців-практиків для викладання окремих дисциплін або проведення оглядових лекцій. Таке ставлення доводить за необхідне вирішення проблеми якості проходження практики студентами та відповідної якості надання таких послуг з боку банківських установ.

Одним із напрямків диверсифікації вирішення даної проблеми є підготовка і реалізація ВНЗ спільно з банками проектів у формі Ділових ігор, які дозволяють сформулювати реальні умови і забезпечити ефективні заходи щодо їх проведення на конкурентних засадах для посилення практичної змістовності професійних компетенцій студентів випускного курсу на етапі просування ними банківських продуктів в реальному бізнес-середовщі при безпосередній підтримці їх зусиль банкірами-практиками і представниками тренінгових агенцій. Так, у поточному 2010 році студенти-магістри ХНЕУ зі спеціальностей “Фінанси” та “Банківська справа” за результатами конкурсного відбору стали учасниками пілотного **Проекту Студентська Ділова гра “Золоті ворота у бізнес”** (м. Харків), яка організована АКБ “Золоті ворота” спільно з п’ятьма провідними ВНЗ міста Харкова. Протягом 3-4 місяців студенти мають можливість створювати і розвивати власний бізнес, реалізуючи реальний товар реальним споживачам під пильним наглядом кураторів-банкірів та регіональних засобів масової інформації.

Ефективне функціонування такої складової, як навчальна робота, спирається на один з основних принципів – принцип безперервності освіти, навчання протягом життя, що стає передумовою самореалізації особистості, сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності робочої сили та оптимізації її професійно-кваліфікаційної структури. Одним із ключових чинників реалізації зазначеного принципу є розвиток **системи дистанційного навчання**. На сьогоднішній день в Україні рівень розвитку системи дистанційного навчання значно відстає від рівня у європейських країнах, тому він залишається одним із пріоритетних напрямків державної освітньої політики.

У рамках цього питання серед завдань формування системи дистанційної освіти у ХНЕУ можна виділити:

- розробку концепції розвитку системи дистанційного навчання;
- формування матеріального оснащення;
- розробку методичної бази;
- забезпечення належного рівня підготовки і перепідготовки професорсько-викладацького складу із застосуванням новітніх інформаційних систем;
- створення умов підготовки, перепідготовки та сертифікації спеціалістів.

Слід також враховувати необхідність вирішення комплексного завдання щодо: акцентації уваги на посиленні практичної складової підготовки фахівців завдяки проведенню виробничої практики, починаючи з третього курсу, а також запровадженню занять упродовж семестру в лабораторіях – віртуальних підприємствах. Стає за доцільне створення та сприяння ефективному використанню навчально-виробничих лабораторій: типу віртуального банку, віртуальної податкової інспекції, навчальної бухгалтерії тощо для студентів інших спеціальностей; забезпечення умов для студентів старших курсів щодо проходження стажування під час канікул з метою оволодіння практичними навичками та отримання досвіду роботи; переведення роботи на філіях кафедр університету з площини формальних відносин у площину реальної, результативної, взаємовигідної роботи.

Необхідно створити **базу електронних підручників** (персональних навчальних систем – ПНС) для студентів з відповідних дисциплін та впровадити їх у навчальний процес. В межах цього завдання необхідно: активізувати роботу з упровадженням системи дистанційного навчання як у розрізі інтерактивного читання лекційного матеріалу, так і в розрізі обов'язкового тісного спілкування “студент – викладач” для забезпечення оперативного консультування студентів у міжсесійний період; організувати поточне оцінювання засвоєного матеріалу, отриманих знань, набутих компетенцій студентами в режимі “on-line”; забезпечити можливість розсилання матеріалів через мережу Інтернет.

Вчена рада Харківського національного економічного університету на засіданні 29 березня 2010 року відзначила, що відповідно нормативно-правовим документам Міністерства освіти і науки України, ухвали вченої ради ХНЕУ “Про вдосконалення робочих навчальних планів на засадах, що відповідають вимогам Болонської декларації” ректоратом спільно з факультетами та кафедрами проведена значна робота з відпрацювання нових навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр і магістр, і ухвалила комплекс заходів, спрямованих на підвищення якості освітніх послуг та забезпечення якомога вищої конкурентоспроможності випускників ХНЕУ.

Список літератури

1. Гаєвський, Б. А. Основи науки управління [Текст] / Б. А. Гаєвський. – К., 1997. – 112 с.
2. Доповідь ректора Харківського національного економічного університету професора В. С. Пономаренко про підсумки роботи у 2007 році [Текст]. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – С. 28.

3. Иванов, Ю. Налоговые реформы: от теории к практике [Текст] : (по материалам Первого украинско-российского симпозиума) / Ю. Иванов, И. Майбууров // БУХГАЛТЕРИЯ. – 2009. – № 24 (855). – 5 июня.
4. Иванов, Ю. Системы налогообложения Украины и России: структура, проблемы, тенденции развития [Текст] / Ю. Иванов, И. Майбууров. – Харьков : ИНЖЕК, 2009.
5. Иванов, Ю. Налоговая политика: теория и практика [Текст] / Ю. Иванов, И. Майбууров. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2010.
6. Колодизев, О. М. Розвиток фінансово-банківської освіти і науки на основі зростання вектору його інноваційної складової [Текст] / О. М. Колодизев // Сучасні проблеми та перспективи розвитку фінансово-банківської освіти і науки в Україні : матеріали круглого столу 24 квітня 2009 року, м. Львів / відп. ред. Г. Г. Голуб – Львів : Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2009.
7. Колодизев, О. М. Проблеми підготовки кадрів для банківської системи Харківського регіону [Текст] / О. М. Колодизев : мат. міжнар. наук.-практ. конф. “Досвід і шляхи вдосконалення наукового та методичного забезпечення процесу підготовки фахівців із фінансової, банківської справи та оподаткування” (13-14 травня 2004 р., м. Свалява) / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. І. Юрія та д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – С. 112–118.
8. Пономаренко, В. С. Концепція розвитку економічної освіти в Україні [Текст] / В. С. Пономаренко // Економіка розвитку. – 2003. – № 4(28). – С. 5–15.
9. Химинець, В. В. Інноваційна освітня діяльність [Текст] / В. В. Химинець. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. – 364 с.

Проноза, П.В. Здобутки і завдання вищих навчальних закладів у системі національної освіти на етапі формування європейського освітнього простору [Текст] / П.В. Проноза, Ю.Б. Иванов, О.М. Колодизев // Фінансова освіта: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: збірник матеріалів Міжнародної навчально-методичної конференції (м. Севастополь, 29-30 квітня 2010 р.). – Суми: УАБС НБУ, 2010. – С. 225-235.